

CARTILE SATEANULUI ROMANU.

Scriere periodica
pentru trebuintele poporului romanu.

Destépta-te Romane !

COPIL'A ROMANA.

Déca Domnulu din naltíme
Cu iubirea scumpa-a sa
Si cu vórbe dulci, sublime,
Óre-candu m'ar întrebá :
„Copilitia scumpa mie,
Spune-mi ce doresci se fíi,
Si 'mplinescu cu bucuría
Dorurile-ti scumpe víi?“
Asiu raspunde si asiu díce :
Nu am neci unu doru in sinu,
Eu-su in lume mai ferice,
Cà-su copila de romanu.

N'asiu dorí se fíu in lume
Ori ce-e mandru si sublimu,
Ori ce are-unu splendidu nume,
Ce stimamu si pretiuimú,
N'asiu dorí se fíu neci sóre,
Neci pe marea lata faru,
Seau o stéua lucitóre,
Neci se fíu margaritaru,
Tóte-aceste nu me 'ncanta,
Si nimicu naltu nu-mi contienú :
Am chiamare multu mai santa,
Cà-su copila de romanu.

Ah, a fí acum romana
Este mandru, e cerescu ;
Dorulu mamei me ingana,
O iubescu si o pazescu.
Cà-ci adi mam'a mea strabuna
Zace bolnava in patu,
Si contrarii-i canta, suna
Cantecu jalnicu, intristatu.
Inse eu cu mangaiare
Me inchinu pe alu ei sinu,
Si-i legu, ran'a cruda, mare,
Ca-su copila de romanu.

Si decumv'a 'n pieptu-mi june
Se va nasce-unu simtiementu,
Ce te 'naltia si strapune
Intr'unu cercu maretiu si santu.
Déca voiú pastrá vr'odata
Si eu unu secretu cerescu,
O sentíre delicata,
Ce amóre o numescu :
Junele cu dulci lumine,
Ce-lu voiú stringe l' alu meu sinu,
Va fí unu romanu cá mine,
Cà-su copila de romanu.

L'oiu iubi cu infocare,
Si amoru-mi blandu si santu,
Mi-a fi unu tesauru mare,
Celu mai scumpu p' acestu pamentu.
Inse pentr' a mea natiune
Asiu sacrá si-acestu amoru,
Si 'n periclu eu asiu spune
Junelui meu iubitoriu :
Adi toti fratii mergu la lupta,
Numai lasii se retieniu,
Mergi, iubite, mergi te lupta,
Ca-su copila de romanu.

Deci acum cu bucuría
Me inaltiu la Domnedieu,
Si cu o placere vía
I indreptu cuventulu meu :
Adi cu pietate santa
Te adoru si pré marescu,
Anim'a mea lauda-ti canta
Pentru darulu teu cerescu.
Multiamita potu eu díce
Cà n'am neci unu doru in sinu ;
Eu-su in lume mai ferice
Cà-su copila de romanu !

Josifu Vulcanu.

Inceputulu si istori'a Romaniloru.

(Tractatu pentru poporul nostru in forma de dialogu.)

Sér'a XII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FRATII GRACHI.

Preotulu. Vediendu-ve, Iubitii mei, in unu numeru asia frumosu, ve marturisescu, cà am o desfatare nespusa, si ve voiu povesti cu multa placere despre cele ce s'au intemplat mai incolo cu vechii nostri stramosi.

Adí voiu incepe lucruri de acelea, din care veti poté invetiá multa, fórte multa. Scíti voi cà díce Romanulu : „Nu este suísiu fora coborísiu“. Tocmai asia se intempla sí in istori'a seau povestirea nóstra ! Trebuie se sciti Iubitiloru, cà o natiune numai prin lucru si prin crutiare se póte face mare. Ati vediutu faptele, ati auditu de traiulu celu simplu alu Romaniloru, s'au facutu domni preste tóta lumea si tóte némurile din lume se inchináu Romaniloru, limb'a loru erá vorbita pre totu loculu pre unde le-a ajunsu odata sabi'a.

Eli a. Vái Domnule alduíte-ar' Domnedieu, cà multa portia (dare, contributiune) voru fi capetata Romanii atunci, acolo se

voru fi jucatu cu banii, cá si cu plév'a, credu cà voru fi fostu tare avuti Romanii — stramosii nostri.

Preotulu. Ai dreptate ffiule Elia. Dar' tocmai acést'a le-a cascigatu perírea.

Nu ve miráti, dragii miei, déca dîcu, cà averea le-a cascigatu perírea, cà lucrulu stà asia.

Cum a-i dîsu Elia, in Rom'a curgeá aurulu si argentulu din tóte partile învinse, cá ap'a pre vale, dara toti banii acei'a mergeáu in pung'a domniloru. Domnii avéu bani, domnii avéu pamentu, domnii eráu bocotani; inse precátu se înavutiáu pre atát'a se lenevéu, se facéu trândavi, nu le placé lucrulu, nu, cî numai a mancá si a bé, si a apesá poporulu de rondu, care prin bataile cele lungi si departe de Rom'a a fostu seracitu cu totulu. Asia, câtu éra se nascuse in Rom'a dóue feliuri de ómeni: bogatii si seracii. Bogatii in totu modulu se nevoiáu a sugé totu dela bietulu poporu. Si acést'a o-au si ajunsu, asia, in câtu tóte pamenturile eráu in man'a domniloru — patriciloru —, éra poporulu pieré de fóme, seau se facé vit'a domnului, celui fora de indurare. — Poporulu nu poté decátu se géma, cà-ci toti de tóte partile 'lu trageáu si apasáu.

Nicola u. D'apoi si acei'a se trageáu unii pre altii, si déca eráu némuri?

Elia. Ei frate Niculae! d'apoi ce sí intrebi, — uita-te in giurulu nostru si vei vedé si audí ce facu si adí domnii, cari 'su pusi se ne faca dreptate, ni-o facu, dara pana ni-o facu ne sí desbraca din tóte, nu le e mila, ne iéu si cea din urma bucatura din gur'a copíloru, si déca-i dîci: Domnule! fà bene cà esti romanu, se te ierte Domnedieu, nu me trage asia cumplitu! Au nu-'lu audí dîcundu: Asia! cà voi ati vré se ve lucre omulu pre nemic'a, Romanu ne-Romanu, platésce, seau afora! cà n'am vreme de a petrece cu unu mojicu; — dar' déca te vede cu 10 fi. in mana, indata 'ti dîce „bade“ se fia elu totu „suru“ pre capu

si te îmbia cu scaunu. Nu vedi tu că adî domnii nostri numai la ace'a se uita se le mérga loru bene, se se póta carutiá in hinteie, se-si póta tiené nevestatele in feréstra nu cumv'a se le ardia sórele nece macaru in gradinuti'a cu legume si flori, nu, pare că suntu flori din resaritu. De buna-séma că asia voru fi fostu si cei din Rom'a, nu le-au pasatu că bietulu poporu le-a cascigatu nume si avere; nu, cî numai pung'a se fia plena.

Preotulu. Asia a fostu Elia! Numai trebue se facemu deosebire, că nu toti domnii suntu de acei'a, cari se nu aiba mila.

Asia si in Rom'a de-si poporulu erá apasatu, totusi se afláu barbati cari 'lu partiniáu, atari au fostu doi frati, cu numele: Tiberiu si Caiu Grachu.

Acesti'a au fostu fiii lui Semproniu Grachu si ai Corneliiei. Corneli'a a fostu fét'a lui Scipio — acelu Scipio, care a invinsu pre vestitulu Annibalu la Zam'a. Ea si-a crescutu fiii sei cum a sciutu mai bene, asia, in cătu déca o întrebá cenev'a că, ce lucruri are mai scumpe, avé datena de-'si aratá copíii dîcundu: că lucrulu celu mai scumpu i suntu copíii. Prunci cá acesti'a nu eráu in tóta Rom'a! Densii, potiu dîce, că din anima iubiáu poporulu si de ace'a tóte le-au cercatu, numai cá se-'lu scape de apasare. De ace'a fratele celu mai mare, Tiberiu Grachu, vediendu cum seracesce poporulu pre dî ce merge, a sfatuítu celoru dela potere cá se faca un'a impartire de pamentu, dupa care se capete si cei ce n'au, cari s'au luptatu si se lupta pentru tíera si marírea ei. Elu a dîsu, ca neci unu domnu — patriciu — se nu póta tiené mai multu de 500 jugere de pamentu, ér' pentru fiiulu celu mai mare 250 jugere. Éra ce va întrece preste acelea se se imparta între cei seraci, câte 30 jugere la unulu. Si de cumv'a pre cutare pamentu aru fi edificie, acelea se se rescumpere din lad'a statului.

Acést'a a fostu o propunere fórte drépta, dara ce cugetáti o-au primitu domnii? de unde se-o primésca, nu o-au primitu,

cî au atîtiatu poporulu, in câtu candu erá se se aléga Tiberiu a dóu'a óra consulu — fruntasiu — in adunare l'au omorîtu impreuna cu pre 300 soci ai sei.

Stefanu. Dar' apoi poporulu, pentru care s'o luptatu Tiberiu, ce a facutu? pentru-ce l'a lasatu se-lu omóra?

Preotulu. Pentru ce? Numai pentru ace'a, cà domnii s'au sciutu ingrigí, cá se strice poporulu si se-lu orbésca. Tocm'a asia au facutu aceli'a cum facu adî cu poporulu nostru domnii atunci, candu vreu se duca cev'a în deplenire: 'lu amagescu cu beutura, cu bucate si cu alte nemicuri, pana-ce 'lu scotu din mente de se face unélta órba in man'a loru, lucra chiaru pentru reulu lui si benele strainului. Sciti ce, fiii mei, déca aru tiené romanii din tiér'a nóstra cu totii la olalta, déca nu s'aru face unélta prósta in man'a streiniloru, incepandu dela judele satului pana la alegerea de deputatu si vicispanu, chiaru nemicu nu-arú poté face streinii, acei streini, cari adî ne storcu medu'a din ósa, ne lasa fora mnielu, fora purcelu, fora vaca, fora bou, fora perina, fora tiolu, fora plugu, fora caru, fora gráu si cucuruzu; — acei streini, cari suntu gat'a a umplé temnitiele cu noi, a ne vende sí copíii, numai si numai se se póta ei îmbuibá, se póta bé si se póta mancá.

Asia dara voi ve miráti cum de n'au aparatu poporulu pre Tiberiu Grachu! Nu l'a aparatu, cà-ci a fostu însielatu, a fostu orbitu.

Ar' trebui se ve mai povestescu sí despre fratele lui Tiberiu, despre Caiu. Inse candu voiú díce cà elu tocmai ace'a a voítu ce a voítu frate-seu si cà tocmai ace'a sórte a avutu, cu ace'a deosebire numai, cà pre elu l'a omorîtu un'a sluga credentiósa a s'a, firesce din porunc'a lui, si cu acést'a credu cà am dísu totulu. Altele suntu ce vreu a ve spuue, din cari se luáti pilda si se-o faceti. — Iubitiloru! ati audítu cà, Corneli'a, mam'a acestoru doi fetiori, intru adevéru Romani, nu avé mai mare scumpete

la cas'a sa decâtu pre acesti doi fetiori, cà ea i-a crescutu cum a sciutu mai bene, i-a portatu in scóelele celea mai insemnate, i-a dusu la Dascalii cei mai vestiti, a fostu gat'a a-si dá tóta averea pentru crescerea loru.

J o a n u. Sdravâna muiere a fostu ace'a.

P re o t u l u. Iubitiloru! Toti Romanii de adí suntu urmatorii Romaniloru celoru vechi. Óre nu ar' trebui se rosiésca fiecare Romanu, candu aude, cà un'a mama din Rom'a nemicu nu avé mai pretiuitu decâtu copíii sei, pre candu Romanii de adí nece in séma nu-'si бага copíii, nu, cà i crescu cum crescu sí vitele; bá de multe-ori pre vitielu mai mare pretiu punu decâtu pre copilu, — nu-si aducu amente Romanii de astadí cà ar' trebui se verse lacrimi fierbinti, mai fierbinti decâtu celea de pre brasd'a domnului din crud'a iobagía, atunci candu vede cà, copilulu lui numai cu ace'a se deosebesce de dobitocu — animalu — cà póte vorbí unele cuvente si cà ambla in dóue petióre. Déca scíu Romanii cà, Corneli'a a cautatu totu cei mai insemnáti dascali: cum de nu fugu preste faci'a pamentului acei Romani, cari cutéza a-'si redicá glasulu in potriv'a scólei si in potriv'a invetiatoriului; ar' trebui neci se nu dèie facia cu omu acei Romani, cari nu se rusínéza a díce, cà: plat'a dascalului de 200 florini e prea mare; cum de nu-lu înghitiesce pamentulu pre acelu Romanu, care îndresnéscu a díce, cà: pre dascalulu cutare se-'lu bagâmu, cà-ci de-sí e mai pucinu invetiatu, dar' ne vine mai lesne; unde cugeta cà va avé locu in ceriu acelu Romanu, care díce: dupa-ce se-'mi dáu copilulu la scóla, cà-ci cum am traítu eu, sí elu va traí; cugeta cà va morí liniscitu acelu Romanu, care díce: pentru-ce se tienemu dascalu, mánca toriu pre satu?! — Nu, toti câti vorbescu in contr'a scólei si a invetiatoriloru — dascaliloru — toti acei'a voru fi pedepsiti de man'a resbunatória alui Domnedieu, voru fi blastemáti de copíi loru; atunci candu ar' dorí se se odichnéscu in sinulu pamentului, voru

fi urgisíti de toti romanii bene-semtítori si benevoitori ai némului romanescu. Si unii cá acei'a nece nu-'su vrednici de alta, cì numai de pedéps'a lui Domnedieu, de ur'a si despretiulu omenimei! Dar' se lasamu pre contrarii scóleloru satesci, cà-'si voru luá ei resplat'a loru atátu dela urmatori — in forma de blastemu, — câtu si dela Domnedieu. Totu pecatulu se piedepsesce elu pre elu. — Deci noi se mergemu mai departe in povestirea despre faptele Romaniloru!

V'am spusu, cum fratii Grachi moru cá jertfa a bunatatiei loru, pentru poporul apasatu. Legea pentru carea se luptáu ei s'a pusu la o parte, cà asia poftiá îngâmfarea celoru avuti! Deci s'a escatu neîntielegeri intre cei avuti si cei seraci, adunările de mai inainte ale poporului s'au prefacutu in locu de macelaria — misarnitia —, in aceste adunari de acì incolo nu se cautá la ace'a: care vorbesce mai dreptu si cu care tienu mai multi, nu, cì la ace'a, ca voi'a celoru avuti se se duca in deplinfe. Acestea tóte spuneáu si vesteáu ace'a, cà trebue se cada republic'a si se vena la potere unulu singuru, carele apoi pre toti se-i domnésca. Numai unu mediulocu erá de a se poté împacá acestea dóue clase de ómeni, si acelu mediulocu erá: împartirea pamentului — dupa-cum au fostu recomandatu fratii Grachi. Numai acest'a poté mantuí Rom'a de o primesidia mare; inse acést'a nu o voiáu cei avuti.

Ce s'a intemplatu mai departe, si cum s'au desfasiuratu lucrurile aceste, v'oiu povestí de alta data; acumu duceti-ve cu Domnedieu, dar' cele audíte, mai alesu in privinti'a scólei spuneti-le si la altii, — spuneti-le, cà pecatulu celu mai mare 'lu face omulu atunci, candu nu se ingrigiesce de buna-crescerea fiiloru sei.

Teodoru Petrisioru,
profesoru.

DŌVE FLORI.

Intr'o mica gradinióra
Mandra cá unu paradisu,
Éta-o rosa si-o vióra
Sub unu pomu de ciparisu ;
Si scutite amendóue
De-acelu arbore frumosu
Dfu'a-'n caldu, nóptea la róua
Umpléu loculu de miroసు ;
Ér' cu mandr'a loru colóre,
Ce trageá catra zenitu,

Opreáu insusi si pre sóre
Susu pre ceriulu imboltitu.
Lun'a susu pre ceriu cu stele
Si lucéferulu de focu
Cu sete privindu la ele
Stáu cu nopti intregi pe locu :
Inse éc' odenióra
Numai cátu au infloritu
Ventulu celu de primavéra
Intr'o dí le-a vescedítu !

Aveti grigia, dar Române,
De-ai vostri fii, ce-su tenerei,
Si-i padíti, ve rogu, mai bene,
Se nu patia - asia si ei !
Cà-acelu ventu, cu rea rufiare,
Ce pe flori le-a vescedítu,

BCU De-a loru ramu se bate tare, ary Cluj

Se tréca nepomenitu !

Joanu Popu.

Tractarea gunoiului de grajdu.

Gunoiulu este fundamentulu agriculturii înavutitórie. Prin gunoie dàm pamentului inapoi o parte din materiile nutritórie ce i-amu luat sub forma de recolte. Dreptu gunoieri suntu a se privi tóte materiile, din cari se nutrescu plantele. Acì apartienu : gunoiulu de vite, escrementele din esitori, urin'a, gâinatulu, farin'a de óse, marg'a, varulu, ghipsulu, cenusi'a, funinginea etc. Intre aceste si alte asemenea materii gunoiulu de grajdu ocupa celu dintaiu locu. Pretiulu acestui gunoiu atârna dela calitatea nutretiului cum sí dela speci'a, vârst'a si modulu întrebuintiarei vitelor. Gunoiulu este cu atátu mai bogatu in materii nutritóre, cu cátu nutretiulu consumatu a fostu mai bunu. Astfeliu de es. vitele nutritite cu grauntie si alte asemenea nutretiuri bune dáu

unu gunoiu, care îngrasie pământul multu mai tare decâtu gunoiulu produsu de vite nutrite cu paie, verdetiuri etc. In ce privesce speci'a vitelor s'a constatat, că oile producu gunoiulu celu mai pretiosu, urméza bovinele (taurii, boii si vacile), cáii si in sfêrsitu porcii. Vitele puse la îngrasiatu producu gunoiulu celu mai bunu.

Putredirea gunoiului in totu-dé-un'a este insocita de perderi in materiile nutritórie. Aceste perderi suntu cu atâtu mai mari, cu câtu gunoiulu se inferbênta mai tare si putrediesce mai in graba. La tractarea gunoiului lucrulu de capetenie este a pune in aplicare tóte mediulócele potintióse ce ar' fí in stare se impedece grabnic'a putredire si cu ea perderile materiale.

Mânecandu dela acésta regula generale se vedemu acumu, cum trebue gunoiulu tractatu in grajdu si afora de grajdu.

O mare parte din materiile nutritórie se perde prin esaburire, déca sub vite nu se asternu destule paie, pléva etc. potritu cu nutretiuulu mai multu seau mai pucínu apátosu.

Cum este mai bene: se remana gunoiulu in grajdu tempu mai îndelungatu séu se scóta numai decâtu afora? — Respunsulu atârna parte dela speci'a vitelor parte si mai alesu dela împregiurările economice locale. Călcatu si tescuitu sub petiórele vitelor, gunoiulu lasatu in grajdu putrediesce multu mai anevoie decâtu gunoiulu asediatu in gramad'a espusa venturiloru, ploiloru si arsitiei sórelui. Urmarea este, că gunoiulu păstratu in grajdu produce asupr'a plantelor unu efect aprópe indoitu mai mare decâtu gunoiulu pastratu afora in gramada. Metodulu de a pastrá gunoiulu in grajdu are si alte avantagiuri economice si anume: asternutulu si urin'a se amesteca cu bálegariulu câtu mai deopotriva, se crutia munc'a si cheltuie-lile împreunate cu rânitululu si imprasciatulu gunoiului pe gràmada, stropirea cu urina si presararea cu pamentu este de prisosu, gu-

noiulu se pôte pune de-a-dreptulu pe care, curtea (ograd'a) re-mane curata etc. Spre acestu scopu inse economulu are neapara-ta trebuintia de multu asternutu si in deosebi de grajduri inalte si inzestrate cu canaluri largi de eerisat cum si de iesle inadinsu facute asia, in câtu se se póta redicá in susu in mesura in care se redica straturile de gunoiu. In asemenea grajduri gunoiulu pôte remané câte 4—5 septemani, candu incarcatu de-adreptulu pe care, se duce pe agrii. In lipsa de asternutu suficient si graj-duri potrivite nu remane decâtu a râní si curatí grajdulu celu pucinu odata pre dí.

Cu privire la conditiunile, ce trebuie se intrunésca pastrarea gunoiului afora de grajdu, observamu pre scurtu :

Gramad'a de gunoiu se se faca, déca se pôte, in apropiarea grajdului la unu locu cam ridicatu si adapostitu de venturi si ar-sití'a sórelui. Spre a împiedecá infierbentarea si putredírea prea grabnica, gunoiulu trebuie asiediatu intr'o grópa de $\frac{1}{2}$ metru afun-díme. Fundulu grópei are se fie inclinatú spre laturea grajdului, câtu urin'a si mustulu din gunoiu se se póta scurge si aduná la unu locu, unde se sapa unu felu de fântána, in care se se póta scurge atátu mustulu din gramada, câtu si urin'a din grajdu. Fundulu grópei, in care se asiédia gràmád'a de gunoiu, trebuie pardositu cu pétra, caramida seau si numai de lutu cleiosu asia cá urin'a, acestu fluidu pretiosu, se nu aiba pe unde se stracurá prin pa-mentu in diosu. Ap'a de plóie si de néua, carea slabesce poterea gunoiului si ingreunéza transportulu, trebuie abatuta pe aiurea. Spre acestu scopu ajunge unu sientiuletíu seau unu dalm de pa-mentu facutu giuru-impregiurulu gramadiei.

In contr'a putredírei pré grabnice gramad'a se scutesce a-mestecandu câtu mai de-opotriva si risipindu preste intr'éga gramád'a diversele escremente dela cái, oi, porci etc. Vitele mân-ate la pasiune seau la apa este fórté bene a le lasá se tréca preste gramada. Inchisa pe de margini cu unu gardu eftinu de lăstari,

gramad'a de gunoiu pôte servi dreptu ocolu, in care se lasa vitele se alerge si se se odichnésca pe vreme frumoasa. Cu chipulu acest'a gramad'a se batucesce si astfeliu strabaterea aerului fiindu im-piedecata, gunoiulu putrediesce cu anevoie.

Celu mai puternicu mediulocu in contr'a infierbentarei si prin urmare in contra putredirei pré grabnice este stropirea regulata a gunoiului cu urina. Spre acestu scopu ne servimu de unu vasu inzestratu cu stracurátore seau si mai bene de o pompà. Preste véra si mai alesu in vreme de seceta, gunoiulu trebuie stropitu, déca se pôte, in fiacare di. Cátu tienu ploile si gerulu, stropirea este de prisosu.

In gunoiulu nestropitu cu urina si espusu venturiloru si ar-sitiei sórelui se incinge o mare infierbentare; o parte insemnata de materii nutritorie esaburéza in aeru, in vreme ce remasitiile lipsite de umediéla se mucediescu preste mesura. Unu asemenea gunoiu „infloritu“, necum se fia mai pretiosu decâtu gunoiulu próspetu, dupa cum par' a crede tieranii nostri, elu mai cà nu contribue nimicu la ingrasiarea pamentului. De ace'a gunoiulu trebuie tîenutu totdeauna in stare jilava. De alta parte observamu totusi, cà prisosulu in umediéla inca nu priesce gunoiului.

In contr'a evaporarei gazuriloru nutritóre (amoniacului) se recomanda presararea din candu in candu a gunoiului cu cenusie, pulvele de ghipsu, varu etc. Unu mediulocu multu mai practicu este punéndu printre straturile de gunoiu câte o pátura de tiérina humósa; tiérin'a domolesce ferbintiél'a absorbindu si pastránda in acel'asi tempu gbzurile nutritórie.

Cátu tempu se remana gunoiulu in gràmada? Respunsulu atérna in mare parte dela impregiurarile locale.

Pentru economu gunoiulu este unu capitalu, care este cu atâtu mai productivu, cu câtu circuléza mai repede. Gunoiulu lasatu in gramada perde pe di ce merge din materiile nutritórie.

Aceste perdiri suntu atâtu de insemnate, încâtu gunoiulu prós-petu are unu pretiu adese indoitu mai mare decâtu acel'asi gunoiu lasatu fiindu in gramada pana-ce a putredîtu cu deseversire. Adevratu cà gunoiulu putredu este mai concentratu, adeca cuprinde intr'unu micu volumu o mare câtatîme de materii nutritóre. Ast-feliu se esplica, cum de gunoiulu putredu ingrasie pamentulu mai tare decâtu gunoiulu prós-petu. In adeveru, gunoiulu putredu, ~~in~~ in care materiile nutritóre suntu deja topite, ingrasie pamentulu mai tare, inse numai la inceputu si in curêndu elu pierde poterea devenindu rece si órecum mortu. Din contra gunoiulu prós-petu tiene tempu indelungatu si putredîndu in sinulu pamentului, (ér' nu in gramada cá gunoiulu putredu) elu produce multa caldura, care si ea contribue la topirea mineraleloru nutritóre atâtu de trebuintióse planteloru.

Ce urméza din tóte aceste? Urméza, cà gunoiulu tre-bue càratu pe agrii, déca ne iérta impregiurarile economice, totdeun'a in stare prós-peta. Suntu, ce e dreptu, plante, caror'a nu le pré priesce gunoiulu prós-petu. In asemenea casuri ne potemu usioru ajutá asia, cà subaràmu gunoiulu prós-petu cu câteva septemani inainte de a procede la semenatu.

Gunoiulu prós-petu si paiosu priesce mai cu séma pamentu-riloru reci si cleióse. Pentru fénatie, pasiuni cum si pentru pomi si legumí se recomanda unu gunoiu cev'a mai putredu.

Cum este mai bene: se descarcàmu gunoiulu in gramadióre seau se-lu intrupamu pamentului fo-ra a manare? In faci'a esplicariloru de mai susu, respunsulu nu póte fi indoelnicu. Gunoiulu descarcatu in gramadióre putrediesce si se usca cu o mare repediune, materiile nutritóre parte evaporéza in aeru parte se stracura in diosu in câte unu petecu de pamentu, in care adevratu cà plantele se desvólta fórte tare in paiu, spicele inse adese remanu seci seau se lungescu la pa-mentu; restulu paiosu si spalatu de ploi, ce se risipesce intr'unu

târdîu, a perdutu in cea mai mare parte puterea ingrasietórie de mai nainte. Prin urmare nu potemu decátu se recomandamu cu totu inadinsulu risipirea si subararea fora amanare a gunoiului osindindu totodata ruginitul obiceiu, dupa care cei mai multi din tieranii nostri lasa gunoiulu se záca in gramedióre cu lunile de díle. In casu de lipsa, gunoiulu se póte descarcá la mediuloculu seu la capetulu agrului intr'o gramada mare, care intocmita in form'a unui coperisiu si imblojita pe de margini cu o pátura grósa de pamentu, remane in starea acésta pana ce gunoiulu ajunge a fi risipitu si intrupatu pamentului.

Dupa risipirea gunoiului are se urmeze o aratura nu adéncá, si superficiala asiá cá gunoiulu poténdu veni in atingere imediata cu aerulu, caldur'a etc. se se póta desalcatuí cátu mai in graba in materiile, din cari se nutresce sementi'a si plantele de mai tardiu.

Urin'a este unu gunoiu fluid fórté pretiosu. Ea este alcátuita din apa si unele materii nutritórie, cari in bálegariu s'au nu se afla de locu seu se afla, inse in cátatími mai mici decum pretindu plántele. De unde urméza, cá numai si numai amestecandu bálegariulu cu urin'a suntemu in stare se producemu unu gunoiu alcátuitu din tóte materiile nutritóre, unu gunoiu óre-cum completu, care singuru póte se respunda la trebuintiele plánteloru in deplina mesura. Totu de aci urméza, cátu de reu facu acei cari necum se intrebuintiéze urin'a pre agrii mácar sub forma de gunoiu fluidu, o lasa de se scurge in vâi si rîuri fora nici unu folosu.

Grajdurile se fie bine podite seu pardosite cu caramida, pétra etc., totodata se fie inzestrate cu scocuri inclinate spre fúntan'a, in care se scurge si se pastréza urin'a. In economii mai mici dreptu fúntana de urina póte servi o bute mare de stejáru intiepenita in pamentu de cutare margine a gramediei de gunoiu. Butea se acopere cu o usia potrivita intimpinandu astfeliu evaporarea prea repede a gazurilor nutritóre. Din candu in candu se tórna in butea cu urina: varu arsu, ghipsu, carbuni, cenusie séu

alte asemenea substantie poróse, cari si ele impedece evaporarea gazurilor nutritóre.

Sfirsímu acésta scurta espunere despre tractarea gunoiului repetíndu, cà numai si numai amestecându bãlegariulu cu urina suntemu in stare se producemu unu gunoiu, care se intrunésca tóte materiile trebuintióse plantelor. Prisosulu urinei in amestecu cu apa se póte intrebuintiá la ingrasiarea pomiloru, pasiuniloru, fênatielor si aràturiloru din apropiare.

Alegerea vitelor de pràsila.

Animalele agricole se folosescu parte cu vite de pràsila séu de lucru, parte cu vite de lapte seau de ingrasiatu. Aceste felinrite scopuri suntu o urmare a impregiariloru economice locale, cari trebuie se povetiuésca pe economu in alegerea vitelor de pràsila. Pentru fiecare din scopurile amentite se ceru dela vite pana la unu gradu óre care insusíri deosebite. Se scie anume, cà cutare rasà bovina este buna de lapte, alt'a de ingrasiatu, o a trei'a de munca. Astfeliu d. e. ras'a olandesa este fórtelaptósa, ras'a englesa, „sorthorn“ este fórtelcautata pentru usioratatea, cu care se íngrasie, boii unguresci suntu vestiti cá vite de munca etc. O deosebire in insusíri intimpinamu nu numai la vite de rase felurite, dar' chiar' si la vitele din ace'asi rasa. Decisive suntu in privinti'a acést'a insusírile individuale si astfelu neci cà esista rasa, care se corespunda in acelasi gradu tuturoru scopuriloru amentite la inceputu. Desvoltarea si îmbunatatírea insusíriloru bune prin o alegere intielépta intre vitele de pràsila si urmatoriloru este cea dintêi si cea mai neaperata conditiune spre ajungerea scopului ce urmarimu la pràsire. Numai însusírile mostenite suntu transmisibile. Cu alte cuvinte: in urmatori reaparu numai insusírile, pe cari vitele de pràsila le-au mostenitu dela strabunii loru. Astfeliu de insusíri suntu a se privi de o proprietate a rasei întregi. De unde urméza, cà numai si numai atunci suntemu îndreptatiti se speramu rezultatulu doritu, candu vitele de pràsila intrunescu o multime de insusíri bune. Pentru o mai usióra orientare vomu atinge pe scurtu conditiunile, ce vitele de pràsila trebuie se intrunésca preste totu.

Aceste condițiuni suntu :

Capulu se fia micu si usioru. Taurii si armasarii cu capu mare producu vitiei resp. mânzi, cari si ei au capu mare. Prin acést'a actulu fêtarei se ingreunéza seau devine chiaru primesidiosu. Fruntea se fie lata si plana, ér' nu turtita seau bulbucata. Ochii se fie curati si mari, nàrile largi; aerulu espiratu se fia fora mirosu si nu prea caldu. Grumazulu se nu fie lungu si sub-tîre, dar' neci pré scurtu si greoiu. Grebênulu se fie tare si rotundîtu. Spinarea se se intinda in linie óbla; spinarea desielata este seau inascuta seau este o urmare a muncei si calaritului pré incordatu in teneretie. Crucea spinàrei se fia lata si puternica. Peptulu largu, rotundu si musculosu dovedesce taría si plumani sanitóse, din contra peptulu ângustu si ascutitu este unu semnu veditu, cà plumânile suntu slabutie cu corpu cu totu. Fólele se fia rotundu si bine invelîtu, ér' nu sugrumatu seau slobodîtu in diosu. Lungimea, grosimea si conformatiunea picióreloru se se potrivésca câtu mai bene cu celelalte pàrti ale corpului. Piciórele stràmbe, slabutie seau sucite suntu totdeun'a unu semnu reu. Respiratiunea se decurga regulatu si in lenisce.

Vitele de pràsila se nu fie slabe, dar' neci fórté grase; mai departe, se nu fie pré tinere seau prea betrane. In amendóue casurile ne trezimu de regula cu urmatori slabuti. In sfirsîtu, vitele de pràsila se nu fie molipsite cu asia numite bóle eredibile, cari de-si la inceputu remanu ascunse, reaparu inse in urmatorii ajunsi in vërsta. Taurii seau armasarii, cari pàtimescu de un'a seau alt'a din acéste bóle, suntu in stare a ruiná generatiuni intregi. Dintre bólele eredibili amentimu: epilepsi'a (nevoea), suspinulu, tuberculos'a, aprinderile periodice de ochi si nàravurile rele.

Afora de insúsrile generale insírate pana aci, se recere, ca vacile si epele de pràsila se lege usioru si se fete fora intrevenirea maestriei omenesci. Unele epe si vaci léga usioru, au inse nàravulu de féta „fora vreme“ seau lapeda fétulu. Observamu totusi, cà, cauzele acestoru neajunsuri nu suntu vitele insele, cà mai alesu sàriturile preste gropi si siantiuri largi, opintirile pré mari la munca, tractarea si nutritirea, pasiunile brumate, loviturile mai alesu preste fóle, escesulu in grasime, bólele genitale si nutre-tiulu prea voluminosu.

Insemnari folositorie.

De insemnatu la mutarea in casa de nou zidita. Omulu seracu zidindu-si cas'a si lipindu-o ace'a, nu póte asceptá se se usce, ci e silitu a se mutá in dens'a. Locuirea in atari case causéza apoi multe bóle, cum suntu : scroful'a, nadusiél'a, frigurile, idropic'a (bóla de apa), cataru (trócna), artetic'a (matrici), scorbulu s. a. Nu e de ajunsu aerirea unoru atari case prin deschiderea ferestreloru, ci trebue folosite si alte mediulóce. De unu mediulocu folositoriu se recomanda varulu nestinsu, care trebue pusu intr'unu anghiu alu chiliei. — Intru-o chilia de 5—6 metrii de lunga si totu atati'a de larga 'su de ajunsu 2—3 chilogrami varu. — Nu e sanetósa neci chili'a de nou varuita. Pentru curatírea ei de aborii varului e bene a pune in cev'a vasu carbuni a torná ocetu pre densii ; inse e si mai cu folosu a arde in atare chilia seau casa de nou varuita cate 7 decigrame de puciósa, care apoi sorbe in sene si curatiesce toti aburii varului

Lécuri in contra cufurelei viteloru. Boiloru, vaciloru si vitieiloru candu suntu cuprinsi de acésta bóla, se li se deie frundie de stejariu (arinu) taiate maruntu in lapte. Vitieiloru li se póte dá si unu ou próspetu care 'lu indesamu in gur'a vitielului cá se-lu manance cu cógia cu totu. Oiloru si mnieiloru farina, seau frupte de socu ; cáiloru e bene se li se deie de beutu apa in carea s'a stinsu mai de multe ori feru in-vapaiatu.

Oile cari tusiescu tare si au bóla de plumani le potemu vindecá déca vomu taiá maruntu radecina de scaiu si apoi ace'a o vomu mestecá-o cu fenulu seau iérb'a ce li-o damu se o manance.

La tóte bólele porciloru folosescse sementi'a de canepa pisata si mestecata in lătúri, acést'a trebue se li se déie in tóta demanéti'a in tempu de dóue septemani.

Adeveruri si invetiaturi.

— Lenea e mam'a seraciei si isvorulu multoru rele.

— Lucra in teneretie cá se ai la betranetie.

— Fii bunu, blandu si de omenía, iubesce-ti tiér'a si natiunea, iubesce pre de-aprópele teu, implinesce-ti detori'a, nu face nimenui reu si atunci Domnedieu te va ajutá si va benecuventá ostenelele tale.

— Omulu nu traiesce, nu muncescse numai pentru sine, elu traiesce pentru patri'a (tiér'a in care se nasce si care 'lu nutresce) sa, pentru natiunea, acarei medulariu e, si pentru copíi sei. Fia-care omu e detoriu patriei si natiunei sale cu iubire si credentia neclatita si cu ajutoriu ; ori-ce parenti trebue se asude pentru fericirea copíiloru loru. Lucra, iubesce si crede, aci se cuprinde totu secretulu de a fi fericitu.